

Ріта ЗАБЛОЦЬКА

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ТОРГІВЛІ ФІНАНСОВИМИ ПОСЛУГАМИ В РАМКАХ ГАТС

Досліджено основні принципи лібералізації торгівлі фінансовими послугами в рамках Генеральної угоди з торгівлі послугами (ГАТС). Доведено, що СОТ є пріоритетним інструментом зовнішньоекономічної політики, оскільки саме вступ до СОТ є ключем до отримання всього спектра дивідендів від лібералізації торгівлі фінансовими послугами.

Ринкові послуги стали головною рушійною силою економіки та основним фактором зростання продуктивності, особливо в умовах підвищення ролі інформаційних та комунікаційно-технологічних послуг [1, 5]. Послуги також є головним джерелом створення робочих місць.

У промислово розвинутих країнах сектор послуг сягає близько 75% ВВП. Так, у США в ньому зайнято понад 70% економічно активного населення, у країнах Західної Європи – від 60 (ФРН, Фінляндія) до 70% (Бельгія, Нідерланди, Норвегія) [2, 3]. Аналіз внутрішньої структури сектора послуг цих країн показує, що активніше розвиваються не традиційні галузі типу готельного й ресторанного бізнесу, а такі, як фінансові послуги, професійне навчання, дизайн, освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення.

У більшості країн до найперспективніших належать такі послуги, як телекомунікації, програмне забезпечення і фінанси. Ефективне надання послуг не тільки вигідно споживачам, а й сприяє підвищенню загальних економічних показників. Добре регульований фінансовий сектор – запорука діяльного перетворення накопичень в інвестиції; завдяки цьому ресурси надходять у той сектор, де вони можуть принести мак-

симальний прибуток, і ризики в економіці розподіляються оптимальніше.

Запропонована стаття аналізує проблеми формування ефективної багатосторонньої політики в сфері лібералізації торгівлі фінансовими послугами. Дослідженню впливу лібералізації на економічне зростання загалом та транзакційні витрати зокрема, присвячені роботи сучасних зарубіжних науковців, таких як Р. Стерн, Б. Хокман, А. Маттоо, П. Сов'є, П. Брага, П. Брентон, А. Деардорф, Ф. Родригес, Д. Родрик та ін.

Фінансові послуги становлять великий і перспективний сектор фактично в усіх розвинутих економіках і таких, що розвиваються. Темпи зростання його особливо високі в тих економіках, які зазнають стрімкої модернізації. Торгівля фінансовими послугами також активізується внаслідок комбінації нових ринків у країнах, що розвиваються, та у країнах із перехідною економікою, лібералізації фінансів і торгівлі, використання сучасних фінансових інструментів і технологічних новацій. Не буде перебільшенням стверджувати, що фінансові послуги є основою світової економіки. Будь-яка господарська діяльність, крім, можливо, такої, що значною мірою зберігає зовнішню сторону грошової економіки у менш заможних країнах, безпосередньо чи

побічно залежить від послуг, які забезпечуються фінансовим сектором.

Фінансові послуги сконцентровані у країнах з надлишком капіталу – промислово розвинутих економіках; при цьому статистичні дані для порівняння внутрішніх ринків у країнах, що розвиваються, і розвинутих країнах недоступні. Приблизно 80% діяльності міжнародного фінансового ринку з облігацій, цінних паперів і синдигованих банківських кредитів належить розвинутих країнам. У страхуванні на ці країни припадає близько 95% світових премій [3, 141–143].

Торівля фінансовими послугами зазнала стрімкого зростання в останні роки разом із поглибленням міжнародних фінансових ринків. Це відбулося під дією кількох чинників.

По-перше, технологічний прогрес (електронна обробка і передання даних, удосконалення комп'ютерної технології, телебанкінг) розширив межі торівлі фінансовими послугами. До того ж прийшла нова ера базових банківських послуг через Інтернет. Незалежно від зусиль урядів щодо лібералізації під егідою Генеральної угоди з торівлі послугами (ГАТС) ці технології додають новий вимір простору фінансового сектора. З одного боку, вони пропонують нові можливості для збільшення ефективності, але разом із тим і накладають додаткові регуляторні заперечення. Досвід показує, що потенційні переваги, пов'язані з новими технологіями, передбачають відкритий режим фінансових послуг.

По-друге, відкритість країн з перехідною економікою Європи та Азії, зростання міжнародної торівлі розширюють ринки і посилюють вимоги для міжнародного фінансування як торівлі, так і інвестицій.

По-третє, лібералізація торівлі фінансовими послугами та її глобалізація взаємно підсилюють одна одну, оскільки підвищення

конкуренції примушує компанії шукати дешевші й кращі шляхи фінансування їхньої діяльності. Зокрема, країни, що підписали угоди про створення НАФТА і ЄС, пройшли довгий шлях у напрямку до зменшення торговельних обмежень в цьому секторі.

Одним з фундаментальних принципів ГАТС є подальша лібералізація світового ринку послуг. У документах Угоди цьому питанню присвячена Частина IV "Подальша лібералізація", в якій зазначається, що для досягнення цілей цієї Угоди члени розпочнуть раунди переговорів не пізніше, ніж через п'ять років від дати набрання чинності Угодою СОТ. Такі переговори повинні бути спрямовані на зменшення або усунення заходів, які негативно впливають на міжнародну торівлю послугами, як засіб ефективного доступу на ринок. Лібералізація повинна сприяти інтересам учасників переговорів на основі взаємної вигоди та забезпечення загальної рівноваги прав і обов'язків [4, 317].

Наприкінці Уругвайського раунду на адресу учасників ГАТС пролунав заклик продовжити переговори по чотирьох секторах сфери послуг, включаючи фінансові послуги, пересування фізичних осіб, послуги в галузі морських перевезень та основних телекомунікацій. Переговори щодо фінансових послуг і пересувань фізичних осіб завершилися 30 червня 1995 р. з наданням одномісячного терміну для оформлення зобов'язань до 28 липня 1995 р. В ході даних переговорів деякі країни взяли на себе підвищені зобов'язання порівняно з Уругвайським раундом.

У секторі фінансових послуг з середини 80-х рр. XX ст. більшість країн досягла значного прогресу в усуненні бар'єрів та обмежень щодо створення філій або інших видів комерційної присутності іноземних організацій чи їхньої ділової активності. Розвинені країни здійснили такі лібералізаційні заходи

за угодами досягнутими під егідою ОЕСР. Значна частина країн, що розвиваються, які реалізують протекціоністську політику, також почали односторонній процес лібералізації через поступову ліквідацію заборон або жорстких обмежень на види операцій, які можуть виконувати іноземні банки.

Узгодження масштабів і правил лібералізації торгівлі в секторі фінансових послуг проходило з великими труднощами. На певному етапі воно було припинене, а часткову домовленість щодо фінансових послуг фактично виведено за рамки тексту ГАТС, щоб не перешкоджати завершенню загальних переговорів.

Складнощі переговорів з урегулювання торгівлі фінансовими послугами передусім пов'язані з їх важливою роллю в економіці, що зумовлено не тільки різноманіттям, великим обсягом і швидким зростанням операцій, а й особливим значенням для економічної безпеки. Тому для світового ринку фінансових послуг характерна наявність багатьох національних обмежень для іноземних постачальників. Загальна кількість обмежень щодо доступу на ринок і надання національного режиму, які діяли у світовій торгівлі фінансовими послугами в середині 1990-х рр., до ухвалення домовленостей про лібералізацію фінансових послуг у рамках ГАТС, перевищувала 11 тисяч. З них більше 8 тисяч, або понад 70%, припадало на частку банківських та інших фінансових послуг [5, 124]. Найбільш широко використовуваними обмеженнями доступу на ринки фінансових послуг є обмеження за типами юридичних осіб, на участь іноземного капіталу, кількість постачальників і на загальну вартість операцій або активів.

Потрібно зауважити, що ступінь відкриття ринків фінансових послуг є дуже диференційованим по країнах залежно від потреби вітчизняних виробників фінансових послуг в експорті останніх, необхідності підтримки

повноцінного конкурентного середовища на внутрішньому ринку та заходів уряду в галузі національної економічної безпеки.

Крім того, на світовому ринку фінансових послуг рівень лібералізації торгівлі наприкінці 1980-х рр. в окремих групах країн різнився. У промислово розвинутих країнах обмеження торгівлі вже були значною мірою скасовані в результаті домовленостей у рамках ОЕСР, регіональних економічних об'єднань, зокрема в Євросоюзі, і двосторонніх угод (наприклад, угоди між США і Японією в галузі страхування, банківських та інших фінансових послуг). Тому для них заходи, передбачені в ГАТС, означали в основному закріплення порівняно високого рівня лібералізації, що вже склався.

На завершальному етапі Уругвайського раунду торговельних переговорів країнам-учасникам не вдалося досягти повної згоди щодо лібералізації торгівлі фінансовими послугами. Відповідні переговори були продовжені до липня 1995 р. Але і до цього терміну згоди досягнуто не було у зв'язку з позицією США, які вважали, що ринки фінансових послуг у багатьох країнах, що розвиваються, особливо в найбільш розвинутих з них, відкриті недостатньо.

У результаті країни-члени СОТ мусили укласти в 1995 р. тимчасову, строком на два роки, угоду з фінансових послуг, що отримала офіційну назву Другий протокол до ГАТС.

Переговори щодо лібералізації ринку фінансових послуг тривали і далі, і лише в грудні 1997 р. країни-члени СОТ уклали постійну угоду з фінансових послуг, яка замінила тимчасову. Офіційна назва нової угоди – П'ятий протокол до ГАТС. Нова угода (далі Протокол) охоплює, за оцінками експертів, більше 95% міжнародної торгівлі банківськими і страховими послугами, цінними паперами та фінансовою інформацією. Протокол, що має факультативний характер, підписала 71 країна-член СОТ

(табл. 1). До Протоколу додаються оновлені розширені списки специфічних зобов'язань з лібералізації і винятків з РНС [6].

Серед основних положень Протоколу найважливішими є такі:

- забезпечення прав фірмам, що діють у секторі фінансових послуг, засновувати філіали і дочірні структури в усіх країнах-учасницях на умовах РНС;

- надання цим фірмам національного режиму на внутрішньому ринку;

- вільна транскордонна торгівля фінансовими послугами і вільне пересування ключового персоналу, зайнятого в цьому секторі економіки.

Крім того, Протокол до ГАТС значною мірою модифікує загальні правила цієї угоди, щоб максимально враховувати специфіку сектора фінансових послуг. Передусім ідеться про “запобіжні заходи”. Типовими є: норми достатності капіталу і прибутку, обмеження на концентрацію кредитів в одного позичальника або вимоги до структури інвестиційного портфеля, до якості активів, норми ліквідності тощо. Слід зазначити, що звернення до “запобіжних заходів” може сприяти зміцненню фінансового ринку, а це має важливе значення для країн із нестабільною економікою. Проголошуючи право на застосування “запобіжних заходів”, Протокол передбачає, що країни-члени СОТ не використовуватимуть такі заходи, як засіб для невиконання зобов'язань.

Підтверджується також право на застосування тимчасових недискримінаційних обмежень у галузі платежів і трансферів у разі серйозних ускладнень із національним платіжним балансом і зовнішнім фінансуванням у тій чи іншій країні.

Монетарна політика і політика обмінного курсу, а також діяльність центральних банків на внутрішньому валютному ринку, як і раніше, залишаються за рамками зобов'язань країн-учасниць СОТ.

Найбільше зобов'язань щодо подальшої лібералізації ринків фінансових послуг, як і очікувалося, взяли на себе промислово розвинуті країни: понад 80 зобов'язань у повному обсязі і понад 1000 – частково. За ними йдуть країни з перехідною економікою (231 і 768 зобов'язань відповідно), потім – країни, що розвиваються (162 і 457 зобов'язань) і, нарешті, найменш розвинуті країни (382 і 445 зобов'язань) [6]. Винятком є сектор банківських та інших фінансових послуг найменш розвинутих країн, де зафіксовано найбільше зобов'язань, взятих у повному обсязі.

Найбільше країн (67) взяли зобов'язання з приймання від населення депозитів та інших грошових коштів, що підлягають виплаті, та видачі всіх видів позик, включаючи споживчий кредит, заставний кредит, факторинг, фінансування комерційних операцій. 60 країн взяли зобов'язання стосовно всіх послуг з платежів і грошових переказів, включаючи

Таблиця 1

Зобов'язання в рамках домовленостей ГАТС щодо лібералізації фінансових послуг*

Зобов'язання	Зобов'язання щодо доступу на ринок	Зобов'язання щодо надання національного режиму
Загальна кількість	140	134
у повному обсязі**	31	32
частково***	109	102

* Складено автором на основі [6].

** Обмеження щодо доступу на ринок або надання НР відсутні.

*** Зобов'язання щодо доступу на ринок або НР взято за умови певних обмежень щодо окремих способів надання послуг

кредитування, платіжні та дебетові картки, дорожні чеки і банківські векселі [6].

У секторі фінансових послуг США взяли на себе зобов'язання захищати операції наявних на американському ринку іноземних постачальників, але не гарантували надання режиму найбільшого сприяння іноземним фірмам, які бажають організувати нові підприємства, розширити існуючі підприємства або освоїти нові види діяльності. Щодо пересувань фізичних осіб, декілька країн взяли на себе підвищені зобов'язання порівняно з Уругвайським раундом. США не вважає за необхідне вносити зміни до взятих ними зобов'язань у даній галузі [5].

Протокол набрав сили з 1 березня 1999 р. для 53 країн-членів СОТ, які прийняли його до цієї дати. До кінця року до протоколу приєдналися ще 17 країн, але на сьогодні три країни не ратифікували його. Протокол залишається відкритим для підписання всіма країнами-членами СОТ [6].

Узагальнюючи сказане, можна очікувати, що Протокол помітно впливатиме на розвиток світових фінансових ринків. Його основні положення спрямовані на зняття багатьох бар'єрів і забезпечення вільнішого допуску іноземних конкурентів у національні банківські системи, на національні ринки страхових послуг та на фондові ринки.

Звертає увагу той факт, що багато азійських країн, які перебували в 1997 р. (в період обговорення Протоколу) в глибокій фінансовій кризі, зайняли на переговорах активну позицію. Більшість цих країн значно розширили доступ на національні ринки іноземним фінансовим компаніям, прагнучи стимулювати їх до надання банківських, фондово-інвестиційних і страхових послуг. Показово, що вони одними з перших ратифікували Протокол, сподіваючись залучити додаткові іноземні інвестиції, переконати інвесторів, які поспішно покидали регіон під час кризи, в безпеці повернення на ринок.

Не можна не визнати, що наявність у післякризових умовах у рамках СОТ багатосторонньої угоди з фінансових послуг, покликаної забезпечити більшу доступність, стабільність і передбачуваність фінансових секторів економіки країн-членів, є важливим позитивним чинником, який прискорив відновлення цих секторів.

Слід згадати і ту обставину, що порівняно багато країн-членів СОТ узяли на себе зобов'язання щодо вторинних фінансових документів і інструментів, які стосуються валютних курсів і процентних ставок, включаючи операції "своп" і форвардні операції, щодо послуг зі здійснення платежів і клірингових послуг з фінансових активів, брокерських операцій на грошовому ринку і деяких інших (такі зобов'язання взяли від 45 до 50% країн, що підписали Протокол) [6]. Трохи більше 60% країн узяли на себе зобов'язання у сфері торгівлі інструментами грошового ринку (включаючи чеки, переказні векселі та депозитні сертифікати) та іноземною валютою, а також управління активами (готівка, цінні папери, колективні інвестиції тощо).

Функціонування Протоколу породило низку технічних питань, що потребують подальшого обговорення та уточнення. Йдеться, зокрема, про вдосконалення секторальної класифікації фінансових послуг, класифікації послуг за способом їх надання, "запобіжні заходи" та деякі інші питання, наприклад, про порівнянність різних баз даних і доступ до статистичних та інформаційних матеріалів. Можна сподіватися, що вказані питання в тій або іншій формі постануть на порядку денному чергового раунду багатосторонніх торговельних переговорів у СОТ.

Імовірно також, що в ході подальших переговорів у рамках Дохійського раунду будуть визначені суттєвіші зобов'язання щодо лібералізації торгівлі фінансовими послугами, які здійснюватимуться за до-

помогою комерційної присутності. Адже національні урядові органи, зберігаючи деякі важелі контролю над фінансовими ринками, прагнуть ширше використовувати вживані іноземними філіалами передові знання і технології роботи на фінансовому ринку. Загальне збільшення міжнародного обміну послугами в результаті набуття чинності Протоколом становитиме близько 30 трлн. дол. США на рік [7, 121].

На сьогодні СОТ – це пріоритетний інструмент зовнішньоекономічної політики, оскільки саме вступ до СОТ є ключем до отримання всього спектра дивідендів від лібералізації торгівлі товарами та послугами. Будь-яка країна-член СОТ може використовувати інструмент багатосторонньої лібералізації у своїх національних інтересах. Передусім це стосується використання Органу врегулювання суперечок, приєднання до окремих секторальних ініціатив, а також можливості впливати на процес подальшої лібералізації в рамках багатосторонніх переговорів.

Водночас слід зазначити, що використання СОТ як інструменту зовнішньоекономічної політики відрізняється до і після вступу країни до організації. В процесі приєднання країни цей інструмент пов'язаний скоріше з внутрішньоекономічною реструктуризацією, при цьому вироблення умов вступу країни в СОТ може сприяти нейтралізації політичного лобізму. Якщо лібералізація передбачає торговельну реформу, економічні дивіденди можуть бути значними. Після приєднання до організації на перший план виходить зовнішньополітичний аспект – країна отримує можливість використання інституційного механізму СОТ у ході багатосторонньої лібералізації.

Гнучкість багатосторонньої лібералізації залежить також від стратегічних аспектів переговорного процесу. Стримуючим моментом є той факт, що кожна поступка в

торговельних переговорах – це втрата “переговорного капіталу” країни, який, у свою чергу, дає змогу отримати у відповідь поступки з боку зарубіжних контрагентів, що зберігають обмеження на національний експорт. У цих умовах затягування переговорів часто буває зумовлене бажанням дорожче “продати” торговельну поступку своїм контрагентам, що особливо негативно позначається на переговорному процесі в рамках такої складної системи, як СОТ.

Крім стратегії переговорів у рамках СОТ або переговорного процесу вступу до організації, політичні транзакційні витрати, пов'язані з проведенням багатосторонньої лібералізації, можуть визначатися і внутрішньополітичними чинниками. Оскільки багатостороння лібералізація охоплює широкий спектр галузей, галузеві лобісти консолідуються, щоб обмежити імпульс лібералізації. Чим повномасштабнішою є торговельна лібералізація, тим істотнішими будуть внутрішні політичні перешкоди для її проведення.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що незважаючи на певне пожвавлення упродовж 2004–2008 рр. Дохійського раунду, прогрес у переговорах щодо лібералізації торгівлі послугами розчаровує, і його можна охарактеризувати як “крок вперед, крок назад”. Очікувана вигода від лібералізації торгівлі в результаті завершення Дохійського раунду сягає 500 млрд. дол. США [8, 23]. Проте домогтися ефективного результату Дохійського раунду буде непросто. Активних прихильників лібералізації торгівлі в результаті фінансової кризи стало менше, а оборонні позиції промислово розвинутих країн тільки зміцнилися. Водночас, глобальна фінансова криза виявила доцільність використання методології та інституційного інструментарію СОТ для запобігання виникненню та зменшенню негативних наслідків регіональних і глобальної

криз, зокрема посилення координуючої та регулюючої ролі міжнародних економічних організацій

Література

1. Hoekman B., Mattoo A. Services Trade and Growth // World Bank Policy Research Working Paper. – 2008. – № 4461. – 38 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.econ.worldbank.org>

2. Stern R. M. The Place of Services in the World Economy // Research Seminar in International Economics. Discussion Paper № 530. University of Michigan, 2005. – 49 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.spp.umich.edu/rsie/workingpapers/wp.html>.

3. WTO, International Trade Statistics, 2007: [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.wto.org>.

4. Генеральна угода про торгівлю послугами // Результати Уругвайського раунду багатосторон-

ніх торговельних переговорів: Тексти офіційних документів. – К.: Вимір, 1998. – С. 301–335.

5. Claessens S. Regulatory Reform and Trade Liberalization in Financial Services Domestic Regulation and Service Trade Liberalization. – Wash., D. C.: The World Bank and Oxford University Press, 2003. – P. 129–146.

6. The World Trade Organization. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.wto.org>.

7. Jara A., Dominguez M. Liberalization of Trade in Services and Trade Negotiations // Journal of World Trade. – 2005. – № 40 (1).

8. Hoekman B., Mattoo A. Services, Economic Development and the Doha Round: Exploiting the Comparative Advantage of the WTO // CEPR Discussion Paper. – 2006. – № 5628 – 26 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.cepr.org/pubs/dps/DP5628.asp>.